

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی

پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد در رشته‌ی اقتصاد - نظری

بررسی و اندازه‌گیری رقابت در صنعت بیمه - به جز بیمه عمر - در ایران

به کوشش
نادر اسماعیلی

استاد راهنما
دکتر رضا اکبریان

آذرماه ۱۳۹۱

به نام خدا

بررسی و اندازه گیری رقابت در صنعت بیمه - به جز بیمه عمر - در ایران

به کوشش

نادر اسماعیلی

پایان نامه

ارائه شده به تحصیلات تکمیلی دانشگاه به عنوان بخشی
از فعالیت های تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته ی

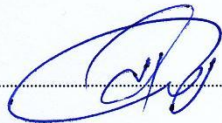
اقتصاد نظری

از دانشگاه شیراز

شیراز

جمهوری اسلامی ایران

ارزیابی شده توسط کمیته پایان نامه با درجه : عالی

دکتر رضا اکبریان، دانشیار بخش اقتصاد (استاد راهنما)

دکتر احمد صدراعی، استادیار بخش اقتصاد

سید محمد هاشم پور یزدان پرست، مربی بخش اقتصاد

آذر ۱۳۹۱

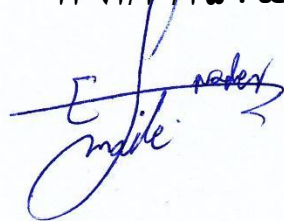
به نام خدا

اظهار نامه

اینجانب نادر اسماعیلی دانشجوی رشته‌ی اقتصاد گرایش نظری، دانشکده‌ی اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی اظهار می‌کنم که این پایان نامه حاصل پژوهش خودم بوده و در جاهایی که از منابع دیگران استفاده کرده‌ام، نشانی دقیق و مشخصات کامل آن را نوشته‌ام. همچنین اظهار می‌کنم که تحقیق و موضوع پایان نامه‌ام تکراری نیست و تعهد می‌نمایم که بدون مجوز دانشگاه دستاوردهای آن را منتشر ننموده و یا در اختیار غیر قرار ندهم. کلیه حقوق این اثر مطابق با آیین نامه مالکیت فکری و معنوی متعلق به دانشگاه شیراز است.

نام و نام خانوادگی: نادر اسماعیلی

تاریخ و امضا: ۱۳۹۱/۱۰/۲۵

تقدیم به

تمامی افرادی که نیک اند و نیک خواه دیگرانند
آنان که مصداق الذین آمنوا و عملوا الصالحات اند
و آنان که بوی عطر علمشان به واسطه قلب تربیت شده‌شان است.

سپاسگزاری

حال که این پایان نامه به پایان رسیده است پروردگارم را سپاس می گویم و بر خود فرض می دانم از زحمات استادان گرانقدر آقایان دکتر رضا اکبریان، دکتر احمد صدراپی جواهری و محمدهاشم پور- یزدانپرست که با راهنمایی هایشان این پایان نامه به رشته تحریر درآمد تشکر نمایم. آنان به بنده حقیر آموختند که اگر در قلب تربیت شده علم وارد شود عطر آن عالم را فرا می گیرد. در تمام زندگی ام به خاطر داشتن چنین استادانی خدا را شاکرم و بر خود می بالم. از تمامی استادان ارجمندم که در مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد در دانشگاه سیستان و بلوچستان و دانشگاه شیراز هر یک به نوبه خود مرا در گلستان علم و ادب همراهی کردند سپاسگزارم.

از خانواده ام که همواره مشوق و حامی ام بوده اند ممنونم. امید آنکه خداوند توفیق بندگی اش و خدمت به بندگان را ارزانی ام دارد.

چکیده

بررسی و اندازه‌گیری رقابت در صنعت بیمه - به جز بیمه عمر - در ایران

به کوشش

نادر اسماعیلی

هدف اصلی این پایان‌نامه بررسی و اندازه‌گیری رقابت در صنعت بیمه - به جز بیمه عمر - در ایران طی سال‌های ۱۳۸۷-۸۹ با استفاده از متد پانزار - رز می‌باشد.

نتایج آزمون چاو، آزمون بروش - پاگان و آزمون هاسمن پیشنهاد می‌کنند که از داده‌های پانل با اثرات ثابت استفاده کنیم. ما از نرم‌افزار استتا برای تخمین ضرایب استفاده کردیم. مقدار H در متد پانزار - رز مجموع ضرایب سه متغیر قیمت واحد نیروی کار، قیمت واحد خدمات تجاری و قیمت واحد سرمایه مالی است.

مقدار H در مدل اول که تعادل بلندمدت مشاهدات را بررسی می‌کند ۰/۷ به دست آمد. آزمون والد نشان می‌دهد این مقدار به طور معناداری از صفر فاصله ندارد بنابراین مشاهدات در تعادل بلندمدت هستند.

مقدار H در مدل اصلی ۰/۵۷۷ می‌باشد و آزمون والد نشان می‌دهد این مقدار به طور معناداری از صفر و یک فاصله دارد. بنابراین نتایج بیانگر آن است که صنعت بیمه - به جز بیمه عمر - در ایران طی سال‌های ۱۳۸۷-۸۹ رقابت - انحصاری بوده است.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: مقدمه

۲	۱-۱- کلیات
۳	۱-۲- تاریخچه بیمه در ایران
۶	۱-۳- اهمیت و ضرورت تحقیق
۶	۱-۴- اهداف تحقیق
۷	۱-۵- فرضیات تحقیق
۷	۱-۶- پایه های آماری و جامعه تحقیق
۷	۱-۷- روش تحقیق
۸	۱-۸- کاربرد نتایج تحقیق
۸	۱-۹- ساختار تحقیق

فصل دوم: پیشینه تحقیق

۱۰	۲-۱- مطالعات خارجی
۱۴	۲-۲- مطالعات داخلی

فصل سوم: مبانی نظری و ساختار الگو

۱۷	۱-۳-۱- مبانی نظری
۱۷	۱-۳-۱-۱- مقدمه
۱۸	۱-۳-۲- دیدگاه ساختاری
۱۸	۱-۳-۲-۱- رویکرد ساختار- رفتار- عملکرد
	۱-۳-۲-۲- شاخص‌های اندازه‌گیری رقابت در رویکرد
۲۳	ساختار- رفتار- عملکرد
۲۴	۱-۳-۲-۳- انتقادات وارد بر رویکرد ساختار- رفتار- عملکرد
۲۶	۱-۳-۲-۴- رویکرد کارایی- ساختار
۲۸	۱-۳-۲-۵- انتقادات وارد بر رویکرد کارایی- ساختار
۲۸	۱-۳-۳- دیدگاه غیرساختاری
۳۰	۱-۳-۱-۳- مدل ایواتا
۳۱	۱-۳-۲-۳- مدل برسناهام
۳۱	۱-۳-۳-۳- مدل پانزار- رز
۳۴	۱-۳-۲- ساختار الگو

فصل چهارم: روش تحقیق و تخمین مدل

۳۹	۱-۴- روش تحقیق
۳۹	۱-۴-۱- مقدمه
۴۰	۱-۴-۲- انواع داده‌های مورد استفاده در اقتصادسنجی
۴۰	۱-۴-۳- مزایای استفاده از داده‌های ترکیبی

- ۴-۱-۴- چارچوب کلی داده‌های ترکیبی با اثرات ثابت ۴۲
- ۴-۱-۴- چارچوب کلی داده‌های ترکیبی با اثرات تصادفی ۴۳
- ۴-۱-۵-۱- چارچوب کلی داده‌های تلفیقی ۴۴
- ۴-۱-۶- انتخاب مدل ۴۴
- ۴-۱-۶-۱- آزمون چاو ۴۵
- ۴-۱-۶-۲- آزمون بروش - پاگان ۴۶
- ۴-۱-۶-۳- آزمون هاسمن ۴۷
- ۴-۲- تخمین مدل ۴۸

۵۳ فصل پنجم: نتیجه‌گیری

۵۶ فهرست منابع

فهرست جدول‌ها

صفحه	عنوان
۴۹	جدول شماره (۱-۴): برآورد مدل اول
۵۰	جدول شماره (۲-۴): برآورد مدل اصلی

فهرست شکل‌ها

صفحه

عنوان

شکل شماره (۱-۳) - رویکرد کارایی - ساختار ۲۸

فصل اول

مقدمه

۱-۱- کلیات

امروزه به دلیل پیشرفت فناوری، وسعت یافتن تفکر افراد و متنوع تر شدن روش‌های کاهش ریسک می‌طلبد که صنعت بیمه بیش از پیش در بهسازی خویش قدم بردارد. از سویی دیگر قبل از ورود به هر بازار، بنگاه بایستی نوع بازار را تشخیص دهد و متناسب با آن استراتژی تولیدی و فروش خود را تنظیم کند. از آنجایی که ایران روی کمر بند زلزله است، بلایای طبیعی گوناگونی آن را تهدید می‌کند و در چند دهه اخیر نوسانات قابل توجهی فعالیت‌های اقتصادی را مورد تهدید قرار داده‌است بیمه در جامعه ایران نقش قابل توجهی در کاهش ریسک دارد و می‌تواند باعث رونق فعالیت‌های اقتصادی شود.

با ازدیاد شرکت‌های بیمه در چند سال اخیر و همچنین تنوع محصولات آنان این سوال در ذهن تداعی می‌شود که صنعت بیمه ایران از نظر رقابت‌پذیری در چه شرایطی قرار دارد. در حالت آرمانی بازاری را رقابت کامل می‌نامند که:

- ۱- محصولات تمام بنگاه‌ها و فروشندگان همگن باشند (شرط همگن بودن): به ما اطمینان می‌دهد که خریدار انگیزه ندارد - تا وقتی قیمت محصول یکسان است - محصول یک بنگاه خاص را بخرد و محصول بنگاه دیگر را خریداری نکند.
- ۲- تعداد فروشندگان و خریداران زیاد باشند (شرط قیمت‌پذیری): هیچ خریدار و یا فروشنده فردی نمی‌تواند قیمت بازار را تحت تاثیر قرار دهد البته اگر همه تولیدکنندگان با هم عمل کنند، تغییر در

محصول بنگاه‌ها قطعاً قیمت بازار را تغییر می‌دهد.

۳- ورود و خروج به بازار آزاد (شرط سیال بودن): عوامل تولید باید قابلیت این را داشته باشند که به آسانی وارد بازار شوند یا از بازار خارج شوند و از تولید یک محصول به سمت تولید محصول دیگر انتقال یابند. مثلاً: نیروی کار بتواند به راحتی از منطقه‌ای به منطقه دیگر و از شغلی به شغل دیگر برود.

۴- اطلاعات بازار شفاف و کامل باشد (شرط شفافیت): مصرف کنندگان باید از همه قیمت‌ها آگاه باشند. کارگران و صاحبان سرمایه باید مطلع باشند که منابع آن‌ها در هر موردی چه اندازه مشارکت و لذا سهم دارند.

۱-۲- تاریخچه بیمه در ایران

بیمه به شکل سنتی آن به مفهوم وجود نوعی تعاون و همیاری اجتماعی به منظور سرشکن کردن زیان فرد یا افراد معدود بین همه افراد گروه یا جامعه، در ایران سابقه طولانی داشته و همواره مردم این مرز و بوم با الهام از تعالیم اسلامی و فرهنگی خود، برای کمک به جبران خسارت‌های ناخواسته‌ای که برای دیگر هموطنان و حتی مردم دیگر کشورها پیش می‌آید فعال و پیشگام بوده‌اند. با وجود این، بیمه به شکل حرفه‌ای و امروزی آن، برای اولین بار در سال ۱۲۶۹ هجری شمسی در کشور ما مطرح گردید. در این سال مذاکراتی بین دولت ایران و سفارت روس به عمل آمد و متعاقب آن امتیاز فعالیت انحصاری در زمینه بیمه حمل و نقل برای مدت ۷۵ سال به یک فرد تبعه روس واگذار شد. این فرد ظرف مهلت سه سالی که جهت آغاز فعالیت بیمه‌ای برای وی در نظر گرفته شده بود قادر به تاسیس شرکت بیمه مورد نظر نگردید و به همین جهت این امتیاز از وی سلب شد. متعاقباً در سال ۱۲۸۹ هجری شمسی دو شرکت بیمه روسی اقدام به تاسیس نمایندگی در ایران نمودند.

آغاز فعالیت جدی در زمینه بیمه را می‌توان سال ۱۳۱۰ هجری شمسی دانست زیرا در این سال قانون و نظام‌نامه راجع به ثبت شرکت‌ها در ایران به تصویب رسید و متعاقب آن بسیاری از شرکت‌های بیمه خارجی اقدام به تاسیس شعبه یا نمایندگی در ایران نمودند.

گسترش فعالیت شرکت‌های بیمه خارجی، مسئولان کشور را متوجه ضرورت تاسیس یک شرکت بیمه ایرانی کرد و در سال ۱۳۱۴ شرکت سهامی بیمه ایران با سرمایه بیست میلیون ریال توسط دولت تاسیس و فعالیت رسمی خود را آغاز کرد.

تاسیس شرکت سهامی بیمه ایران را می‌توان نقطه عطفی در تاریخ فعالیت بیمه‌ای کشور دانست زیرا از آن پس دولت با در اختیار داشتن تشکیلات اجرایی مناسب قادر به کنترل بازار و نظارت بر فعالیت موسسات بیمه خارجی گردید. دو سال بعد از تاسیس شرکت سهامی بیمه ایران قانون بیمه به تصویب مجلس شورای ملی رسید.

شرکت سهامی بیمه ایران با حمایت دولت به فعالیت خود ادامه داد و این حمایت منجر به تقویت نقش این شرکت در بازار بیمه کشور و توقف تدریجی فعالیت شعب و نمایندگی‌های شرکت-های بیمه خارجی گردید.

اولین شرکت بیمه خصوصی ایرانی به نام بیمه شرق در سال ۱۳۲۹ تاسیس گردید. پس از آن تا سال ۱۳۴۳ به تدریج هفت شرکت بیمه خصوصی دیگر به نام‌های آریا، پارس، ملی، آسیا، البرز، امید و ساختمان و کار به ترتیب تاسیس و به فعالیت بیمه‌ای پرداختند.

با افزایش تعداد شرکت‌های بیمه، ضرورت اعمال نظارت بیشتر دولت بر این صنعت و تدوین اصول و ضوابط استاندارد برای فعالیت‌های بیمه‌ای به منظور حفظ حقوق بیمه‌گذاران و بیمه‌شدگان احساس می‌گردید. به همین جهت در سال ۱۳۵۰ بیمه مرکزی ایران تاسیس گردید.

رشد سریع اقتصادی ناشی از افزایش قیمت نفت و به تبع آن حجم سرمایه‌گذاری‌ها موجب توسعه بازار بیمه کشور در دهه ۱۳۵۰ گردید و مجدداً شرکت‌های بیمه خارجی را علاقمند به سرمایه‌گذاری در ایران نمود. به طوری که در سال‌های ۱۳۵۳ و ۱۳۵۴ چهار شرکت بیمه جدید به نام‌های تهران، دانا، حافظ، ایران و آمریکا (توانا) با مشارکت سرمایه‌گذاران خارجی تاسیس گردید و به این ترتیب تعداد شرکت‌های بیمه ایرانی به عدد سیزده رسید.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، در سال ۱۳۵۸ کلیه شرکت‌های بیمه خصوصی، ملی گردید و اداره آن‌ها به دولت سپرده شد.

در سال‌های ۱۳۶۰ و ۱۳۶۱ صدور بیمه‌نامه در ده شرکت بیمه ملی شده به نام‌های امید، شرق، پارس، آریا، ساختمان و کار، تهران، حافظ، دانا، ملی و توانا متوقف گردید و تنها سه شرکت بیمه ایران، آسیا و البرز به فعالیت جاری خود ادامه دادند.

در سال ۱۳۶۷ به موجب قانون اداره امور شرکت‌های بیمه، مالکیت سهام شرکت‌های بیمه آسیا و البرز به دولت منتقل شد و با ادغام ده شرکت بیمه دیگر، شرکتی به نام بیمه دانا شکل گرفت تا منحصر در زمینه بیمه‌های اشخاص فعالیت نماید.

در سال ۱۳۷۳ شرکت بیمه صادرات و سرمایه‌گذاری با مشارکت بانک‌ها و بیمه‌های دولتی به منظور احیای بیمه‌های اعتباری به ویژه اعتبار صادرات کالا تاسیس شد و با تبدیل وضعیت به یک شرکت بیمه خصوصی به نام بیمه معلم، مجوز فعالیت برای صدور انواع بیمه‌های اموال، اشخاص و مسئولیت از بیمه مرکزی اخذ و فعالیت خود را آغاز نمود.

در سال ۱۳۸۰ با تصویب قانون تاسیس موسسات بیمه غیردولتی، راه برای حضور بیمه خصوصی در بازار بیمه باز شد و بار دیگر حضور موسسات بیمه غیردولتی نوید تحول و نوآوری در صنعت بیمه را رقم زد. به منظور تعمیم و گسترش صنعت بیمه در کشور، افزایش رقابت و کارایی در بازار بیمه، افزایش رفاه عمومی و گسترش امنیت اجتماعی و اقتصادی، با تصویب این قانون، اجازه داده شد که غیر از شرکت‌های بیمه دولتی و شرکت‌های بیمه مناطق آزاد، موسسات بیمه غیردولتی با سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در بازار بیمه کشور تاسیس و شروع به فعالیت نمایند.

در سال ۱۳۸۱ اولین شرکت بیمه خصوصی به نام شرکت بیمه حافظ تاسیس شد.

در سال ۱۳۸۲ شش شرکت بیمه خصوصی به نام‌های پارسیان، رازی، کارآفرین، توسعه، ملت و سینا تاسیس شدند.

بیمه مرکزی با هدف ساماندهی پژوهش‌های بیمه‌ای و برای فراهم آوردن بستر مناسب رشد و توسعه صنعت بیمه در سال ۱۳۸۴ پژوهشکده بیمه را تاسیس کرد.

در سال ۱۳۸۸ شرکت‌های بیمه البرز و آسیا به دلیل ویژگی‌های مناسبی مانند: رشد سودآوری

و پرتفوی مناسب در راستای اصل ۴۴ قانون اساسی وارد بورس گردیدند.
در سال ۱۳۸۹ سهام شرکت بیمه دانا از طریق بورس اوراق بهادار به بخش خصوصی واگذار
گردید و بدین ترتیب فقط شرکت بیمه ایران به عنوان تنها شرکت بیمه دولتی در کشور باقی ماند.
(دفتر مطالعات و پژوهشهای بیمه‌ای، ۱۳۷۲، ص ۱۰:۷)

۳-۱- اهمیت و ضرورت تحقیق

در راستای تحقق بخشیدن به اهداف سند چشم انداز جمهوری اسلامی در افق ۱۴۰۴ هجری
شمسی در زمینه‌های رشد مستمر و پر شتاب اقتصادی، دست یافتن به جایگاه اول اقتصادی، علمی
و فناوری در منطقه و تعامل سازنده و موثر با جهان، لازم است به سمت رقابتی‌تر شدن صنایع
حرکت کنیم از این رو، سیاستگذاران برنامه‌های مختلفی را در پیش گرفته‌اند که کمیسیون رقابت
نیز از آن جمله است. یکی از عواملی که باعث رشد اقتصادی و افزایش رفاه مصرف‌کنندگان می-
گردد رقابت است پس مهم نخواهد بود که روند رقابت‌پذیری صنعت بیمه را مورد بررسی قرار
دهیم.

۴-۱- اهداف تحقیق

ما در این تحقیق به دنبال آنیم تا رقابت‌پذیری صنعت بیمه- به جز بیمه عمر- در ایران را بررسی
کنیم و رقابت را اندازه‌گیری کنیم.

۱-۵- فرضیات تحقیق

- صنعت بیمه در ایران دارای ساختار رقابت ناقص می باشد.
- صنعت بیمه در ایران دارای ساختار بنگاه مسلط می باشد.

۱-۶- پایه آماری و جامعه تحقیق

جامعه مورد بررسی در این تحقیق، صنعت بیمه ایران می باشد.

۱-۷- روش تحقیق

در این مطالعه از روش کتابخانه‌ای استفاده شده است و مطالب مورد نظر از کتب و مقالات به چاپ رسیده در مجلات معتبر علمی- پژوهشی گردآوری شده است. به جهت گردآوری داده‌های تحقیق از اطلاعات مراکز آمار رسمی مانند: بیمه مرکزی، شرکت‌های بیمه و بورس اوراق بهادار استفاده شده است.

در این تحقیق از شاخص پانزار-رز برای اندازه‌گیری رقابت استفاده می‌شود و از نرم افزار استتا^۱ برای برآورد پارامترهای معادله خویش استفاده می‌کنیم. نوع داده‌ها پانل با اثر ثابت می باشد.

^۱ Stata

۸-۱- کاربرد نتایج تحقیق

تعیین میزان رقابت‌پذیری در صنعت بیمه- به جز بیمه عمر- در ایران جهت سیاستگذاری دولتمردان

۹-۱- ساختار تحقیق

این پایان‌نامه مشتمل بر پنج فصل است. فصل اول همچنان که ذکر گردید به بیان کلیات اختصاص دارد. در فصل دوم به بررسی پیشینه تحقیق و مطالعات انجام شده در خارج و سپس داخل می‌پردازیم. مطالعه مبانی نظری، ساختار الگو و روش برآورد، موضوع فصل سوم است. در فصل چهارم به برآورد الگو و تجزیه و تحلیل پرداخته و در فصل پنجم به خلاصه و نتیجه‌گیری می‌پردازیم.